

Ikona świętej Hildy z katedry w Durham

Icon of Saint Hilda from Durham Cathedral

Justyna Sprutta¹

Akademia im. Aleksandra Gieyszтора w Pułtusku
Wydział Pedagogiczny

Abstrakt: Święta Hilda to postać związana z chrześcijaństwem celtyckim, cechująca się niebagatelny życiorysem. W katedrze w Durham znajduje się przy ołtarzu świętej Hildy jej ikona namalowana przez współczesną artystkę, Edith Reyntiens. Ikona prezentuje nie tylko samą postać świętej opatki, lecz także wydarzenia z jej życia. Artykuł, bazując na tej ikonie, przybliży postać niemal nieznaną w rodzimych kręgach, ale wartą skupienia także na niej uwagi.

Słowa kluczowe: święta Hilda, ikona, katedra w Durham

Abstract: Saint Hilda is a prominent figure in Celtic Christianity, renowned for her extraordinary life and enduring legacy. Durham Cathedral houses an icon of Saint Hilda at its altar, created by the contemporary artist Edith Reyntiens. This icon not only depicts the holy abbess herself but also illustrates key events from her life. This article, drawing upon the narrative presented in the icon, provides an account of these historical facts, while acknowledging the interplay of legend within the portrayal. Although the figure of Saint Hilda remains relatively unknown in certain contexts, her life and contributions merit closer attention.

Keywords: Saint Hilda, iconography, Durham Cathedral

Usytuowaną przy ołtarzu św. Hildy w katedrze w Durham (w części prezbiterialnej) ikonę tej świętej² — będącą ikoną z tzw. żywotem — namalowała

¹ Justyna Sprutta — dr, teolog, historyk sztuki, filolog. Wykładowca na Wydziale Pedagogicznym Akademii im. Aleksandra Gieyszтора w Pułtusku i na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Członkini Polskiego Instytutu Studiów nad Sztuką Świata i Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk; e-mail: j.sprutta@vistula.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-9949-9953>.

² W przeciwieństwie do np. św. Patryka czy św. Bedy Czcigodnego św. Hilda jest postacią o wiele mniej znaną w tradycji katolickiej. Nie wspomina o niej nawet obszerne kompendium

Edith Reyntiens (ur. 3 X 1954) z Dumfries. Zamówione przez Wspólnotę Kobiet i Mężczyzn w Kościele dzieło powstało dzięki Kapitułce Katedralnej w Durham. O artystce wiadomo, że mieszka w Szkocji i jest absolwentką m.in. Instytutu Sztuk Uniwersytetu Cumbria w Carlisle, Uniwersytetu Greenwich w Londynie i Kolegium Sztuki w Edynburgu. Uczyła się rysunku, malarstwa, grafiki, fotografii i projektowania multimedialnego.

Na ikonie z Durham³ wyobrażoną frontalnie i centralnie św. Hildę (614–680) otacza 13 scen (w 13 klejmach) z jej życia⁴. W niniejszym artykule⁵ owe sceny stanowią punkt wyjścia do bliższego przyjrzenia się mniszce i jej dokonaniom. Tą drogą przeszedł się losy św. Hildy, prawdziwe i legendarne. Należy pamiętać, że święta z Northumbrii wpłynęła na kształt Kościoła w VII stuleciu w Brytanii. Co więcej, w tej świętej tzw. złotego wieku Northumbrii, obejmującego stulecia VII i VIII, i zarazem Heptarchię, widziano prawdopodobnie „najbardziej znaną, świętą kobietę wczesnej Anglii”⁶.

Narodziny Hildy

Nieznany jest dzień i miesiąc narodzin świętej. Wiadomo jedynie, że wydarzyły się w 614 r. we wschodniej Anglii. Hildę łączyły więzy pokrewieństwa z królem Northumbrii, gdyż była młodszą córką Hererika, siostrzeńca Edwina, władcy anglosaskiego, który na tronie zasiadł w 616 r. W hagiografii widnieje jako święty i męczennik.

Przed przyjściem Hildy na świat jej ojciec przebywał na wygnaniu na dworze w Elmer (obecnie: West Yorkshire). Po śmierci rodzica, którego uwięziono

hagiograficzne, jakim jest leksykon *Jak czytać wizerunki świętych. Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych* Lucyny Rotter i Józefa Mareckiego (obie edycje: z 2013 i 2021). O św. Hildzie mówią natomiast takie publikacje, jak np.: A. Warin, *Hilda*, London 1989 czy wzbogacona o refleksje: R. Simpson, *Hilda of Whitby: A spirituality for now*, Abingdon 2014 z przedmową Johna Sentamu, byłego arcybiskupa Yorku. Z prozy warto polecić powieść *Hilda* Nicoli Griffith (Poznań 2017), kończącą się chrztem św. Hildy. O ikonie św. Hildy w Durham i jej twórczyni: por. R. Brown, *Post-War Art in Durham Cathedral: telling the Christian story*, Durham 2010, s. 23.

³ Ikona ta stała się inspiracją do stworzenia szlaku pielgrzymkowego śladami św. Hildy (43 mile, czyli ok. 70 km) w North Yorkshire, od Hinderwell do ruin opactwa w Whitby. Podążający tym szlakiem pielgrzymi zatrzymują się po drodze w ośmiu kościołach i kaplicach poświęconych św. Hildzie. Każde z miejsc szlaku uwypukla konkretny aspekt życia tej mniszki. Pomysł utworzenia szlaku zrodził się w angikańskich kręgach Whitby.

⁴ Na ikonie „z żywotem” wyobrażoną w centrum świętą postać otaczają sceny przedstawiające wydarzenia z jej życia. Por. E. Smykowska, *Ikona. Mały słownik*, Warszawa 2008, s. 42–43.

⁵ Autorka dedykuje artykuł Robinowi Minneyowi i pamięci Penny Minney z Witton Gilbert (w pobliżu Durham).

⁶ J.R. Wright, *A Companion to Bede: A Reader's Commentary on "The Ecclesiastical History of the English People"*, Grand Rapids MI 2008, s. 104.

i zabito, Hildę przygarnął i wychował w pogańskim otoczeniu wspomniany Edwin. Sprawował w Northumbrii pieczę zarówno nad Hildą, jak i nad jej matką Breguswith w zamian za towarzyszenie przez Hildę dworowi w jego podróżach⁷. Warto też wspomnieć, że narodziny Hildy poprzedził proroczy sen matki przyszłej świętej. Śnił się jej noszony przez nią w łonie klejnot o rozprzestrzeniającym się na kraj blasku. Następująco o tym śnie i klejnocie, którym okazała się Hilda, pisał św. Beda Czcigodny:

⁷ Por. P. Frodsham, *Cuthbert and the Northumbrian saints: An introduction to the saints of the Northumbrian golden age from the baptism of king Edwin to the death of Bede c. 627–735 AD.*, Newcastle upon Tyne 2014, s. 49. Por. J. Ramirez, *The private lives of the saints: Power passion and politics in Anglo-Saxon England*, London 2016, s. 182.

Wszyscy, którzy znali Hildę, opatkę i służebnicę Chrystusa, zwykli nazywać ją matką z powodu wyjątkowego oddania i łaski. Była nie tylko przykładem świętego życia dla wszystkich, którzy żyli w klasztorze, ale dała również możliwość zbawienia i pokuty dla wielu, którzy mieszkali daleko, do których dochodziły pomyślnie wieści o jej cnotach i działaniu. To w jej życiu miał się spełnić sen, który miała jej matka Breguswith, kiedy Hilda była małym dzieckiem. Kiedy jej mąż Hereric był na wygnaniu u króla Brytów, Cerdice, i tam został otruty, zobaczyła go we śnie, jak nagle został jej zabrany. Szukała go niestrudzenie i nigdzie nie znalazła jego śladów. Gdy dalej go szukała, nagle pod szatą znalazła bardzo cenny naszyjnik i kiedy mu się przyjrzała dokładniej, on błyszczał tak wielkim światłem, że mógł oświetlić wszystkie krainy Brytanii. To marzenie spełniło się w jej córce, o której mówimy, bo jej życie było przykładem i światłem nie tylko dla niej, ale także dla wielu chcących dobrze żyć⁸.

Chrzest Hildy

Hilda przyjęła chrzest jako trzynastolatka. Dano jej imię pochodzące od staroangielskiego słowa *hild* oznaczającego „wojownika” bądź „bitwę”⁹. Uroczystość miała miejsce w niedzielę wielkanocną 627 r. w drewnianym kościele wznoszącym się w pobliżu York Minster. Ochrzczony został wtedy król Edwin i jego dwór. Chrztu udzielił św. Paulin vel Paulinus, biskup Yorku. To właśnie ten hierarcha zapewnił schronienie Hildzie uciekającej wraz z królową i jej dworem na południe kraju po śmierci króla Edwina w 633 r.¹⁰ Co do chrztu Hildy pojawia się pewna wątpliwość dotycząca szczerej chęci przyjęcia przez nią tego sakramentu. Janina Rimerez zastanawia się nad prawdziwą motywacją dziewczynki, mianowicie zadaje pytanie: czy Hilda przyjęła chrzest w Kościele rzymskim z obowiązku, czy z wyboru, pozostawiając je jednak bez odpowiedzi. Z pewnością, zdaniem J. Rimerez, wsłuchiwała się w mowy wygłaszane na dworze przez wspomnianego Paulina oraz być może dostrzegała presję wywieraną na króla Edwina i jego popleczników przez misjonarzy wysłanych z Rzymu¹¹. Jednakże mimo przyjęcia chrztu w Kościele rzymskim Hildę silnie inspirowali biskup Aidan z Lindisfarne i Kościół celtycki, czemu dała wyraz zwłaszcza na synodzie zwołanym w 644 r. do benedyktyńskiego opactwa w Whitby¹². Należy dopowiedzieć, że Hilda należała do pierwszego pokolenia ochrzczonych Anglosasów¹³.

⁸ Beda Czcigodny [św.], *Dzieje Kościoła Anglów*, tłum. i oprac. I. Salamanowicz-Górska, Warszawa 2020, s. 231.

⁹ J. Ramirez, *The private lives...*, s. 183.

¹⁰ Por. tamże, s. 185.

¹¹ Tamże, s. 183.

¹² P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 49.

¹³ D. Budzanowska-Weglenda, *Beda Czcigodny o wczesnym chorale gregoriańskim w Anglii* („*Historia Ecclesiastica*” IV 24), „*Vox Patrum*” 71 (2019), s. 81.

Hilda wspomaga i radzi

Klejma ikony z Durham prezentują Hildę wspomagającą bliźnich i dobrze im radzącą. O jej miłosierdziu wobec biednych jeszcze wtedy, gdy nie zapominając o chrześcijańskich wartościach, była na dworze osobą świecką, świadczy trzecie klejmo prezentujące ją jako wspomagającą ubogiego w obecności czterech dam dworu¹⁴. Hilda słynęła w szczególności z cennych rad, o czym mówią klejma siódme i ósme. Ukazują one mniszkę w momencie doradzania królowi i biskupom, jednakże Hilda doradzała też książętom i zwykłym ludziom. Mądrość tej benedyktyнки przyciągała bowiem do jej opactwa wszystkich, którzy potrzebowali porad. Słuchano zaś rad Hildy w pokorze. Stąd wiadomo, że cieszyła się autorytetem w całym społeczeństwie¹⁵.

Spotkanie z biskupem Aidanem

Janina Rimerez ponownie stawia pytanie: czy postanawiając zostać mniszką, Hilda kierowała się większymi możliwościami u kobiety mniszki, czy istotnie powołaniem jako Bożym darem, i zarazem wskazuje na ukrytą w pierwszej części pytania odpowiedź. Zatem to korzyści czerpane z bycia mniszką zadecydowały, zdaniem J. Rimerez, o przyjęciu przez Hildę benedyktyńskiego habitu. Na decyzję Hildy o wstąpieniu do zakonu wpłynęła natomiast z pewnością królowa Aethelburg, która w celu uniknięcia niechcianego przez siebie związku małżeńskiego ufundowała w Lyminge benedyktyński klasztor¹⁶, którego została opatką.

Licząc już 33 lata, Hilda postanowiła udać się do klasztoru w Chelles na północy Galii. Miejsce to słynęło z ascetyzmu i dbałości o naukę. Do Chelles wyruszyła tropem swej starszej siostry Hereswith, która, przedtem mężatka, matka Ealdwulfa, późniejszego króla, i następnie wdowa, złożyła profesję zakonną właśnie w tym klasztorze pod Paryżem. Plany pokrzyżował biskup Aidan, na którym spoczęła powinność ożywienia i kontynuowania misyjnej pracy Paulina. Spotkanie, podczas którego ów hierarcha Northumbrii zasugerował Hildzie rezygnację z udania się do Chelles, obrazuje czwarte klejmo ikony z Durham. Aidan

¹⁴ R. Brown, *Post-War Art...*, s. 23.

¹⁵ P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 50; 53. Por. R. Brown, *Post-War Art...*, s. 23.

¹⁶ Był to, jak zresztą wiele w tamtym regionie, podwójny klasztor, czyli wspólnota składająca się i z mnichów, i z mniszek. Mnisi i mniszki mieli oddzielne dormitoria, ale wspólnie uczestniczyli w Mszy Świętej odprawianej w kościele. Co więcej, mniszki zajmowały się na co dzień m.in. przędzeniem, szyciem i tkaniem. Ponadto potrafiły czytać i pisać. Mnisi natomiast parali się np. obróbką metali i wytwarzaniem szkła. Pozostałością po ich działalności są chociażby stylusy, oprawy manuskryptów czy kobiece spinki do włosów, te ostatnie świadczące o tym, że mniszki o szlacheckim pochodzeniu nie zrezygnowały z pewnych luksusów nawet w zakonie. Podwójnymi klasztorami zarządzały opatki. Por. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 185–187. P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 50.

stał się następnie kierownikiem duchowym Hildy, wcześniej przez pokrzyżowanie jej planów „ratując ją dla angielskiego monastycyzmu i dla angielskiego Kościoła”¹⁷. Na klejmie biskup ten widnieje w habitcie, co nie dziwi, gdyż ówczesni biskupi byli mnichami.

Biskup Aidan wręcza Hildzie habit

Ów moment ukazuje piąte klejmo ikony. Scena ta wyraża prawdę o uczynieniu przez Aidana Hildy mniszką i w 647 r. opatką. Zanim stanęła na czele opactwa w Whitby, była przełożoną niewielkiej wspólnoty zakonnej na północnym brzegu ujścia rzeki Wear do Morza Północnego¹⁸. Wspólnota ta miała wspomóc Aidana w chrystianizacyjnym trudzie w Northumbrii. Od 648 r. do 657 r. Hilda przewodziła, z woli wspomnianego hierarchy, mniszkom i mnichom w Hartlepool. Warto dopowiedzieć, że Northumbria po misji Aidana zaczęła obfitować w liczne fundacje monastyczne. Siedzibą tego biskupa był klasztor na wyspie Lindisfarne przekazanej Aidanowi w 635 r. przez króla Oswalda, który po swej śmierci spoczął wraz ze swoją rodziną w opactwie w Whitby. Mimo to Aidan nie zawsze przebywał na Lindisfarne, jako mnich bowiem udawał się też do pustelni na Inner Farne¹⁹. Czyniąc parokrotnie Hildę opatką, z pewnością dostrzegł on w niej głęboko zakorzenioną mądrość i oddanie się Bogu. Należy także dodać, że Hilda rozpoczęła swoją opacką działalność od ustanowienia w każdym aspekcie codzienności reguły życia zakonnego²⁰.

Wznoszenie opactwa w Whitby

Przedsięwzięcie to wyobrażone jest na szóstym klejmie. W 657 r., na ziemi liczącej 10 *hides*, podarowanej Hildzie przez króla Oswiu, mniszka ta założyła, z polecenia Finana, biskupa Streanaeshalch vel Whitby, opactwo, sytuując je na cyplu na północnym wybrzeżu Yorkshire²¹. Pod okiem Hildy klasztor ten zasłynął

¹⁷ C.H. Lawrence, *Monastycyzm średniowieczny. Formy życia religijnego w Europie Zachodniej wieków średnich*, tłum. R. Rutkowski, Warszawa 2005, s. 75.

¹⁸ Niedaleko Southwick on Wear. Niestety, nieznana jest konkretna lokalizacja tej wspólnoty. P. Frodsham, *Curthbert...*, s. 49.

¹⁹ C.H. Lawrence, *Monastycyzm...*, s. 76.

²⁰ Tamże. Por. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 186.

²¹ Po śmierci Hildy opactwo przetrwało prawie dwa stulecia. Opuszczono je w 867 r. w związku z zagrożeniem atakami Wikingów. Obecnie jego pozostałościami są ruiny. Opactwo porzucono po zainicjowanej przez króla Henryka VIII kasacji kościołów i klasztorów w 1539 r. Nazwę Whitby nadali opactwu i miastu grasujący tutaj Duńczycy, którzy ostatecznie zniszczyli je w IX i X stuleciu. Późniejsze kroniki łacińskie określają opactwo i miasto mianem: Witebia. Jeśli chodzi

jako centrum monastycznej świętości i „świętej nauki”. Stał się też znany z powodu samej Hildy uwypuklającej m.in. konieczność przestrzegania sprawiedliwości oraz postulującej pobożność, duchową czystość, pokój i miłość. W takim duchu wychowywała Hilda również Aelfflaed, córkę króla Oswiu i królowej Eanfled. W zamian za zwycięstwo wspomniany król postanowił poświęcić Aelfflaed Bogu, powierzywszy ją Hildzie. Aelfflaed wpięrw wychowywana była przez Hildę w klasztorze w Hartlepool, następnie w Whitby, a po śmierci Hildy została jej godną następczynią „konsekrowaną Bogu w wiecznym dziewictwie”²². Hilda wychowywała też kilku biskupów, angażując się m.in. w nauczanie. Wykształcenie duchowieństwa jawiło się jako niezmiernie istotne w niepiśmiennym społeczeństwie. Mnichami z opactwa zarządzanego przez Hildę, którzy zostali biskupami, byli m.in.: św. Jan z Beverley, Bosa (biskup Yorku), Aetla (biskup Dorchester), Jan (biskup Hexham) czy miejscowy hierarcha — Offfor. Nie można pominąć i Tatfrida, który jednak zmarł, zanim konsekrowano go na biskupa. Warto odnotować, że Hilda konsekwentnie zachęcała mniszki i mnichów do studiowania Biblii, uczenia się języka łacińskiego oraz do spełniania dobrych uczynków i gorliwego służenia Bogu²³.

Spotkanie Hildy z Caedmonem

Caedmon to pierwszy znany imiennie poeta tworzący w rodzimym języku, czyli anglosaskim. Do sławy Caedmona przyczyniła się Hilda. Zanim dołączył, namówiony przez nią, do wspólnoty mniszek w Whitby, był pasterzem. Takim ukazuje go dziewiąte klejmo ikony, na którym Caedmon wyobrażony został na wzgórzu, w pobliżu pasących się owiec. Ponadto ów poeta-analfabeta trzyma w ręce lirę. Przy pasterzu widnieje Hilda namawiająca go do wstąpienia do zarządzanego przez nią klasztoru. Hagiografia mówi, że Caedmona przyprowadzono przed jej oblicze, a on zaprezentował pieśń objawioną mu we śnie. Wysłuchawszy owej pieśni, Hilda zachęciła poetę do bycia mnichem we wspólnocie w Whitby. Stała się też jego mecenaską, dostrzegłszy w religijnej twórczości Caedmona możliwości katechetyczne, stąd widzi się w Hildzie i patronkę sztuki. Poetycki czy raczej pieśniarski talent miał Caedmon odkryć w sobie dzięki wspomnianej wizji sennej. Analfabeta pozostawia

natomiast o wspomniane *hides*, *hide*, czyli jednostkę miary powierzchni gruntu w staroangielskim społeczeństwie, to odpowiada ona łanowi. Ów dar w postaci 10 *hides* był też wyrazem wdzięczności za zwycięstwo odniesione nad królem Pendą. P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 50. Por. S. Brindle, *Whitby Abbey*, London 2010. Por. A. Kracher, *Ammonites, legends, and politics: the snakestones of Hilda of Whitby*, „European Journal of Science and Theology” 8 (2012) 4, s. 52. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 186.

²² Por. P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 49. Por. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 186.

²³ Wspomina się także św. Wilfrida, biskupa Yorku. Por. P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 50. Por. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 193. Por. Beda Czcigodny [św.], *Dzieje...*, s. 231. Por. D. Budzianowska-Weglenda, *Beda Czcigodny...*, s. 81.

stał do końca swego życia (zm. około 680 r.). Po wstąpieniu do klasztoru tworzył oralnie na polecenie Hildy wiersze inspirowane Pismem Świętym, stąd tematyką jego poezji był m.in. akt stworzenia i dokonane przez Jezusa Chrystusa odkupienie. Pouczany o historii zbawienia, zapamiętywał ową naukę, rozważał ją, a potem swoje spostrzeżenia przeobrażał w *carmen dulcissimum*, czyli w najbardziej melodyjny werset wernakularny²⁴. Do współczesnych czasów przetrwało jedynie dziewięć linijek z *Hymnu stworzenia* Caedmona:

Uwielbiamy Twórcę,
co tkaniny Nieba spletał,
przepych Jego Myśli i Mądrości Jego zapął,
Cudotwórcę wszystkich dziwów,
dzieło Rządcy świata —
to, jak On, chwały Władca wiecznotrwałej,
wykuł dla ludzkiego rodu
Niebios zarys na powale,
a potem na domostwo dla nich obszar ziemi całej [...] ²⁵.

Następująco o Caedmonie i jego poezji pisał św. Beda Czcigodny:

[Caedmon tworzył — J.S.] poezję pełną słodyczy i wzruszenia. Dzięki tym pieśniom umysły wielu [ludzi] zapalały się do lekceważenia życia doczesnego i pragnienia życia niebieskiego. Także inni, z ludu Anglów, próbowali po nim pisać pieśni religijne, lecz żaden nie mógł mu dorównać. Bowiem on sam sztuki śpiewania nie nauczył się od ludzi, ani nie był kształcony przez człowieka, lecz otrzymał dzięki łasce Boga dar śpiewania. Stąd nigdy nie mógł ułożyć jakiegoś frywolnego czy próżnego wierszyka, lecz tworzył tylko te, które były religijne i odpowiednie do jego pobożnego języka²⁶.

Hilda zamienia węże w kamienie

Na dziesiątym klejmie ikony Hildzie „towarzyszą” węże i unoszące się nad brzegiem morza dzikie gęsi. Legenda głosi, że ptaki te, przelatując nad opactwem w Whitby, pochylały nad nim swoje skrzydła. O wiele bardziej intrygujące są natomiast w odniesieniu do Hildy węże, gdyż mniszka ta miała zamieniać je w kamienie. W istocie owe kamienie przypominające wyglądem zwiniętego węża to amonity, skamieliny zwane jeszcze inaczej „wężowymi skałami”. Występują one obficie

²⁴ Por. R. Brown, *Post-War Art...*, s. 22–23. Por. P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 53, 192–193. Por. D. Budzanowska-Wegleńda, *Beda Czcigodny...*, s. 70, 73–74. Por. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 192.

²⁵ Cyt. za: *Modlitwa Celtów*, tłum. i oprac. A. Krajewska, Kraków 2017, s. 76.

²⁶ Beda Czcigodny [św.], *Dzieje...*, s. 233.

w jurajskich klifach wschodniego wybrzeża Northumbrii, niedaleko Whitby. Jeden z gatunków amonitów nosi nawet nazwę: *ammonites Hildensis* z Yorkshire. Abstrahując od omawianej ikony, warto wskazać na poświęcony w 1898 r. pomnik z cmentarza St. Mary's Churchyard w Whitby, na którym wizerunek św. Hildy dopełniają wyobrażenia dzikich gęsi i zwiniętych węży. Exlibris z 1926 r., przeznaczony dla St. Hilda's College w Oxfordzie, ukazuje Hildę jako opatkę z pastorałem i modelem klasztoru, a także z wężem u stóp, dzierżącą amonit, natomiast zakończone głowami amonity przedstawione zostały graficznie w opublikowanej w 1905 r. notce o legendzie mówiącej o przeobrażaniu przez Hildę węży w kamienie²⁷.

Synod w opactwie Whitby

O prestiżu opactwa zarządzanego przez Hildę świadczy wybranie go przez króla Oswalda na miejsce istotnego dla tamtejszego Kościoła synodu zwołanego w 644 r. Synod ten rozstrzygnął kontrowersję związaną z datowaniem Wielkanocy, zajął się problemem kształtu tonsury i zadecydował o kierunku, w którym Kościół ów miał podążać, mając do „wyboru” opcję rzymską lub celtycką (iryjską). Ostatecznie synod opowiedział się za opcją rzymską. Czuwająca nad przebiegiem synodu Hilda poparła wpieryw opcję celtycką, czyli stanęła po stronie biskupa Colmana z wyspy Lindisfarne, przeciwstawiwszy się opcji rzymskiej, reprezentowanej przez biskupa Wilfryda z Hexham. Wychowana w tradycji celtyckiej, broniła celtyckich zwyczajów. Jednakże to głos Wilfryda okazał się przekonujący, gdyż biskup ten powoływał się m.in. na korzenie apostołskie opcji rzymskiej, Colman zaś odwoływał się do pielęgnowania tradycji sięgającej św. Kolumbana na wyspach Lindisfarne i Iona. Obecny na synodzie król Oswald przyznał rację Wilfrydowi. W efekcie Kościół celtycki wycofał się ze zmagania o wpływy, dlatego Colman udał się do Irlandii, a centrum chrześcijańskiego życia w Lindisfarne dostosowało się, pod rządami nowego opata, biskupa Cuthberta, do rzymskich praktyk. Hilda, postrzegana jako pomost pomiędzy obiema opcjami na synodzie w Whitby, z oporami zaakceptowała decyzję króla. Co do owej decyzji Paul Frodsham stawia pytanie, co na nią faktycznie wpłynęło: czy wyłącznie czynniki religijne, czy także lub jedynie korzyści polityczne i ekonomiczne, które bogaty Kościół rzymski mógł zaoferować. Poczawszy od synodu w Whitby, to właśnie ten Kościół „czuwał” nad religijnym życiem mieszkańców Northumbrii²⁸.

²⁷ A. Kracher, *Ammonites...*, s. 51. Por. tamże, s. 56–58. Motyw węża jest bardzo popularny w chrześcijańskiej tradycji celtyckiej. Wystarczy w tym miejscu wskazać chociażby na św. Cuthberta, który ścinał głowy węzom, czy na św. Keynę i na św. Patryka, który miał przepędzić węże z Irlandii. Por. tamże, s. 60–63.

²⁸ Por. P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 54. Por. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 188, 190–192. Por. A. Kracher, *Ammonites...*, s. 53–54. Poniekąd owocem decyzji synodu w Whitby były wolno-

Sen proroczy o odejściu Hildy do nieba

Dwunaste klejmo przedstawia śpiącą w dormitorium mniszkę o imieniu Begu. Według przekazu ujrzała ona we śnie anioły odprowadzające Hildę do nieba. Na klejmie moce anielskie wraz z duszą Hildy mającą proporcje dziecka „wpisane” są w krąg. Sen ten przyśnił się Begu w opactwie w Hackness vel Hacanos, dokąd udawała się Hilda, zamierzając odpocząć od przybywających do Whitby, zwabionych jej sławą gości. Następująco ów sen opisał św. Beda Czcigodny:

[usłyszała dźwięk dzwonu, którym budzono do modlitwy lub zwoływano — J.S.] kiedy ktoś z nich został wezwany z ziemskiego życia. Otworzywszy oczy, jak się jej wydawało, zobaczyła, że dach się otwiera i wszystko wypełniło się światłem płynącym z góry. Niespokojna zwróciła uwagę na światło, zobaczyła w nim duszę służebnicy Pana Hildy niesioną do nieba w towarzystwie aniołów²⁹.

Przebudziwszy się, przerażona Begu bezzwłocznie powiadomiła przełożoną Frigid o swoim śnie i śmierci Hildy. Po tej wiadomości zbudzone pozostałe mniszki udały się do kościoła, aby modlić się i śpiewać psalmy w intencji osiągnięcia przez Hildę nieba. Rano dotarli do Hackness mnisi z Whitby ze smutną wiadomością, którzy także doświadczyli analogicznego widzenia odejścia Hildy do wieczności. Co więcej, w Whitby prawdopodobnie i Aelfflaed ujrzała duszę świętej mniszki „idącą do nieba z aniołami”³⁰.

Pożegnanie Hildy

Ostatnie, trzynaste klejmo przedstawia pożegnanie Hildy przez mniszki i mnichów. Według tradycji Hilda poleciła przybyć do siebie mniszkom i mnichom tuż przed swoją śmiercią. Nakazała im wówczas, by służyli Bogu z należytą starannością oraz nie zapominali dziękować Mu nawet w tak trudnych okolicznościach, jak rozmaite przeciwności czy choroba. Sama, zanim zmarła jako sześćdziesięciosześcioletka, znosiła bolesną chorobę przez sześć lat, mimo

stojące, kamienne krzyże, zwłaszcza w północnej Anglii. Materiał, z którego je wykonano, czyli kamień, nawiązywał do apostoła Piotra, dlatego i owe krzyże wypukły prawdę o zwycięstwie opeji rzymskiej i o konieczności pozostania Kościoła rzymskiego w tamtym regionie. Początkowo były to krzyże skromne, niewiele wyższe od nagrobka, potem smuklejsze, bardziej wyszukane, a w VIII stuleciu rozbudowane, takie jak np. krzyż z Ruthwell. Por. J. Ramirez, *The private lives...*, s. 193. Por. *Krzyż Celtów. Misterium i poezja*, tłum. A. Krajewska, Kraków 2008, s. 153–156. Por. także: R. Bulas, *Symbole pogańskie na celtyckich krzyżach. Mity — symbole — obrazy*, Lublin 2001; J. Strzelczyk, *Iroszkoci w kulturze średniowiecznej Europy*, Poznań 2008.

²⁹ Beda Czcigodny [św.], *Dzieje...*, s. 232.

³⁰ Tamże.

cierpienia konsekwentnie zajmując się nauczaniem i oddając się modlitwie³¹. Klejmo ukazuje Hildę spoczywającą na łożu, ze skrzyżowanymi pietystycznie na piersiach rękoma. W jej pobliżu widoczni są dwaj mnisi, jeden błogosławiący Hildę, a drugi dzierżący krzyż. Bywa, że przedstawienia ukazują dwie pogrążone w smutku mniszki, z których jedną pociesza widoczny za nimi trzeci mnich.

Świętą Hildę włączono do Kalendarza Świętych św. Wilibrorda. Kalendarz ten opracowano prawie 60 lat po jej śmierci. Tradycja uczyniła św. Hildę patronką nauczania i kultury, w tym w szczególności poezji. Kult św. Hildy zainicjowały jej następczyni: Eanflaed i Aelfflaed, a pochowano celtycką świętą prawdopodobnie w Whitby³².

Bibliografia

- Beda Czcigodny [św.], *Dzieje Kościoła Anglów*, tłum. i oprac. I. Salamanowicz-Górska, Warszawa 2020.
- Brindle S., *Whitby Abbey*, London 2010.
- Brown R., *Post-War Art in Durham Cathedral: telling the Christian story*, Durham 2010.
- Budzanowska-Weglenda D., *Beda Czcigodny o wczesnym chorale gregoriańskim w Anglii* („*Historia Ecclesiastica*” IV 24), „*Vox Patrum*” 71 (2019), s. 69–86.
- Bulas R., *Symbole pogańskie na celtyckich krzyżach. Mity — symbole — obrazy*, Lublin 2001.
- Eerle M.C., *Holy Companions: Practices from the Celtic Saints*, Harrisburg PA 2004.
- Frodsham P., *Cuthbert and the Northumbrian saints: An introduction to the saints of the Northumbrian golden age from the baptism of king Edwin to the death of Bede c. 627–735 AD.*, Newcastle upon Tyne 2014.
- Griffith N., *Hilda*, tłum. A. Sylwanowicz, Poznań 2017.
<https://www.aidanandhilda.org.uk/> [dostęp: 21.4.2024].
- Kracher A., *Ammonites, legends, and politics: the snakestones of Hilda of Whitby*, „*European Journal of Science and Theology*” 8 (2012) 4, s. 51–66.
- Krzyż Celtów. Misterium i poezja*, tłum. A. Krajewska, Kraków 2008.

³¹ Por. M.C. Eerle, *Holy Companions: Practices from the Celtic Saints*, Harrisburg PA 2004, s. 107.

³² Obie spoczęły po śmierci, podobnie jak król Oswald, w opackim kościele pw. św. Piotra w Whitby. Kościół ten stał się faworyzowanym miejscem pochówku królewskiej rodziny panującej w Northumbrii. Co więcej, w trakcie prowadzonych w 1920 r. wykopalisk odkryto najprawdopodobniej część grobowca ksieni Aelfflaed. Późniejsze wykopaliska, przeprowadzone w latach 1999–2000, odsłoniły część wielkiego cmentarza z VIII i IX w., z ponad tysiącem miejsc pochówku. Por. P. Frodsham, *Cuthbert...*, s. 54–55. Popularność św. Hildy nie zginęła wraz z czasami króla Henryka VIII. Współcześnie istnieją np. liczne szkoły i inne instytucje nazwane jej imieniem: w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych i Australii. Przykładem jest choćby St. Hilda College Uniwersytetu Oksfordzkiego. Istnieje także wspólnota ekumeniczna nosząca imię św. Aidana i św. Hildy, inspirowana biografiami świętych celtyckich: <https://www.aidanandhilda.org.uk/> [dostęp: 21.4.2024].

- Lawrence C.H., *Monastycyzm średniowieczny. Formy życia religijnego w Europie Zachodniej wieków średnich*, tłum. R. Rutkowski, Warszawa 2005.
- Modlitwa Celtów*, tłum. i oprac. A. Krajewska, Kraków 2017.
- Ramirez J., *The private lives of the saints: Power passion and politics in Anglo-Saxon England*, London 2016.
- Rotter L., Marecki J., *Jak czytać wizerunki świętych. Leksykon atrybutów i symboli hagiograficznych*, Kraków 2013, wyd. 2: Kraków 2021.
- Simpson R., *Hilda of Whitby: A spirituality for now*, Abingdon 2014.
- Smykowska E., *Ikona. Mały słownik*, Warszawa 2008.
- Strzelczyk J., *Iroszkoci w kulturze średniowiecznej Europy*, Poznań 2008.
- Warin A., *Hilda*, London 1989.
- Wright J.R., *A Companion to Bede: A Reader's Commentary on "The Ecclesiastical History of the English People"*, Grand Rapids MI 2008.